

مجتهد بانو حمیده المصفا، همسر امام صادق علیه السلام الگوی زنان معاصر

فاطمه زمزم^۱

چکیده:

این مقاله با محوریت شخصیت علمی و معنوی بانو حمیده المصفا، همسر امام صادق علیه السلام، به تبیین جایگاه زن مسلمان در اندیشه اسلامی و الگوی مطلوب برای زنان معاصر می‌پردازد. حمیده المصفا به‌عنوان بانویی پاکدامن، فقیهه، راوی حدیث، مربی زنان و مورد اعتماد امام صادق علیه السلام، نمونه‌ای برجسته از زن عالم و فعال در عرصه‌های اجتماعی و تربیتی است؛ تا آنجا که امام، زنان را برای فراگیری احکام به او ارجاع می‌داد و در امور مهمی همچون تقسیم حقوق مالی مردم مدینه به وی اعتماد داشت. نقش او در تربیت نسل اهل بیت علیهم السلام، از جمله پرورش حضرت نجمه مادر امام رضا علیه السلام، جایگاه تربیتی او را برجسته‌تر می‌سازد. این الگو با دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی درباره شأن انسانی زن، ضرورت رشد علمی، حضور اجتماعی مسئولانه و نقش تعیین‌کننده زنان در اصلاح جامعه همسو است. بدین‌سان، حمیده المصفا می‌تواند الگویی جامع برای زنان امروز باشد؛ الگویی که علم، تقوا، مدیریت اجتماعی و نقش‌آفرینی خانوادگی را در کنار هم جمع کرده است.

کلمات کلیدی: حمیده المصفا، الگوی زن مسلمان، اجتهاد، تربیت، حضور اجتماعی، تقوا، علم

۱. مقدمه

جایگاه زن در اندیشه اسلامی، همواره موضوعی بنیادین و سرنوشت‌ساز در شکل‌دهی به هویت فردی و اجتماعی جوامع مسلمان بوده است. در حالی که جریان‌های فکری غربی با وجود ادعاهای گسترده، نتوانسته‌اند تصویری جامع و متعادل از زن ارائه دهند، سیره اهل بیت علیهم السلام نمونه‌های عینی و الهام‌بخشی از زنانی را معرفی می‌کند که علم، تقوا، مدیریت اجتماعی و نقش‌آفرینی خانوادگی را در کنار یکدیگر جمع کرده‌اند. یکی از برجسته‌ترین این الگوها، بانو حمیده المصفا، همسر امام جعفر صادق علیه السلام، است؛ بانویی که در منابع معتبر به‌عنوان زنی فقیهه، عالمه، پاکدامن، مورد اعتماد امام و فعال در عرصه‌های تربیتی و اجتماعی معرفی شده است. نقش او در تربیت نسل اهل بیت علیهم السلام، تدریس احکام به زنان، مشارکت در امور اجتماعی و حتی قرار گرفتن در شمار وصیان امام صادق علیه السلام، جایگاه علمی و معنوی کم‌نظیر او را آشکار می‌سازد. از سوی دیگر، دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی درباره شأن انسانی زن، ضرورت رشد علمی و حضور اجتماعی مسئولانه، نشان می‌دهد که الگوی زن مسلمان در روزگار ما باید بر پایه همین نمونه‌های اصیل تاریخی بازخوانی شود. این مقاله با محوریت شخصیت مجتهد بانو حمیده المصفا می‌کوشد ابعاد علمی، تربیتی و اجتماعی این بانوی بزرگ را تبیین کرده و ظرفیت او را به‌عنوان الگویی جامع برای زنان معاصر معرفی نماید.

^۱ . طلبه سطح دو، تهران، مدرسه علمیه بانو امین (ره) Fatemehzamzam@gmail.com

۲. معرفی اجمال و ازدواج بانو حمیده المصفا

یکی از بانوان نمونه، ام الائمه حضرت حمیده است. این ماه عالم‌تاب، همسر امام صادق (ع) و مادر امام کاظم (ع) است. و به تعبیری پنج امام بعدی (یعنی امام رضا، امام جواد، امام هادی، امام حسن و امام زمان) نیز فرزندان وی و از نسل ایشان به حساب می آیند. بدین ترتیب حضرت حمیده حلقه اتصالی میان امام صادق و ائمه بعد از ایشان است.^۱

نام شریف این بانوی گرانقدر، حَمِيدَةُ یا حَمِيدَةُ است. امام باقر (ع) در نخستین برخورد از ایشان پرسیدند: نامت چیست؟ گفت: حمیده.^۲ لقب ایشان «مصفاة» به معنای پاک و خالص و پیراسته است. این لقب را امام باقر (ع) زمانی که می خواستند ایشان را به امام صادق (ع) هدیه کنند، انتخاب کرده، فرمودند: «حميدة مصفاة من الادناس»؛^۳ حمیده از بدیها پاک شده است.^۴

کنیه و اسامی و لقبهای این بانوی فرهیخته عبارتند از:

۱. حمیده ۲. مصفاة ۳. مهذبۃ ۴. سیده الاماء ۵. سید الاماء ۶. لؤلؤة ۷. ام محمد.

حضرت حمیده از جمله بانوان با شخصیت عالم تشیع بلکه عالم تدین بوده است. او فرزانه ای عارف، فقیه، راوی و از شاگردان بی واسطه دو حجت الهی امام جعفر صادق (ع) و امام موسی کاظم (ع) بوده و بسیاری فضایل ظاهری و باطنی را کسب کرده است. نخستین آشنایی آن بانوی الهی با اهل بیت از زمانی آغاز شد که امام باقر (ع) تصمیم گرفت برای فرزند گرامیش امام صادق (ع) همسری اختیار نماید.^۵

آقای باقر شریف قرشی در باره خانواده و نژاد حضرت حمیده گوید: مورخان در نسب این بانوی گرامی اختلاف فراوان دارند: برخی گفته اند اندلسی و کنیه اش لؤلؤة است.

گفته شده که ایشان بربریه و دختر صالح بربری است. و در برخی از منابع آمده است که حمیده مصفاة دختر صالح، و در برخی دیگر دختر صاعد بربری عنوان شده و نیز گفته شده که خواهر صالح است. برخی معتقدند ایشان رومی، و بعضی گفته اند از جلیل القدرترین نژادهای عجم بوده و بسیاری از مورخان هم اصل و نسب ایشان را بازگو نکرده اند.^۶

۳. پیوند دو نور الهی

عکاشه بن محسن گوید: روزی خدمت امام باقر (ع) عرض کردم: چرا برای اباعبداللّه^۷ همسر نمی گیرید؟ زمانش فرا رسیده است.

۱. حمیده، بانوی پاک، مادر امام کاظم (ع)، مجله پیام زن اردیبهشت ۱۳۸۰

۲. مسعودی، اثبات الوصیه، ص ۱۸۹

۳. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۷۷

۴. حمیده، بانوی پاک، مادر امام کاظم (ع)، مجله پیام زن اردیبهشت ۱۳۸۰

۵. همان

۶. همان

۷. کنیه شریف امام جعفر صادق علیه السلام

جلوی امام کیسه ای سربسته و مهر زده قرار داشت.

امام فرمود: بزودی برده فروشی از اهالی بربر به اینجا رسیده، در منزل میمون ساکن می شود. با این کیسه پول از او کنیزی خریداری می کنیم...

مدتی از این جریان گذشت. روزی خدمت امام باقر(ع) رسیدم. امام فرمود: آیا می خواهید در مورد آن برده فروش که ماجرایش را برای شما ذکر کردم، سخن بگویم؟ او اکنون آمده است. بروید و با این کیسه پول از او کنیزی بخريد.

عکاشه گوید: ما پیش برده فروش رفتیم.

برده فروش گفت: هر چه داشتیم، فروخته ام مگر دو کنیز که یکی، از دیگری بهتر است.

گفتیم: آنان را بیاور تا ببینیم.

او آنها را آورد، ما گفتیم: آن کنیز بهتر را به چه قیمتی می فروشی؟

گفت: به هفتاد دینار.

گفتیم: به ما خوبی کرده از قیمتش کم کن.

گفت: کمتر از هفتاد دینار نمی دهم.

گفتیم: در مقابل پولی که در این کیسه است و ما نمی دانیم چقدر می باشد، می خریم.

پیرمردی که کنار او بود، گفت: مهر کیسه را بگشایید و پولها را بشمارید.

برده فروش گفت: این کار را نکنید! چون اگر یک حبه (۱۲) هم از هفتاد دینار کمتر باشد، نمی فروشم.

پیرمرد گفت: بگشایید و بشمارید.

ما کیسه را گشوده و دینارها را شمردیم. با کمال تعجب دیدیم هفتاد دینار است، نه کمتر و نه بیشتر.

کنیز را خریده و به محضر امام باقر(ع) مشرف شدیم. امام صادق(ع) هم نزد ایشان ایستاده بود. ماجرا را عرض کردیم، امام شکر الهی را به جا آورد و به آن کنیز فرمود: نامت چیست؟

گفت: حمیده.

امام فرمود: «حمیده فی الدنيا محمودة فی الآخرة»؛ در دنیا پسندیده و در آخرت ستایش شده ای. بگو ببینم دوشیزه ای یا بیوه؟

گفت: دوشیزه...

امام باقر(ع) به امام صادق(ع) فرمود: جعفر، او را برای خود بپذیر.^۱

۴. فعالیت بانوان در عرصه اجتماع

خانم حمیده المصفا، بنابر آنچه که در تاریخ آمده، سه فرزند داشتند، محمد، اسحاق و امام موسی کاظم علیه السلام ایشان در کنار فعالیت هایی که در منزل داشتند علاوه بر تربیت فرزندان و رسیدگی به امور منزل و فرزندان، فعالیت های بسیاری در عرصه اجتماع داشتند، ایشان کلاس هایی در جهت تعلیم و تربیت زنان ایجاد کرده بودند و خود به تدریس در این کلاس ها مشغول بودند و شاگردانی را تربیت کردند.

امام صادق(ع) به تربیت، تعلیم و تهذیب جناب حمیده عنایت خاصی مبذول فرمودند به گونه ای که آن بانو، عالم، فقیه و مربی نمونه ای گردید و امام از ایشان خواست به تدریس و تعلیم و ارشاد زنان مسلمان بپردازد.^۲ آن بانو چنان فقیه و عالم به احکام و مسائل بوده که حضرت صادق(ع) زنها را امر می فرمود که در اخذ مسائل و احکام دین به او رجوع نمایند.^۳

همچنین یکی از وکلای امام صادق(ع) حضرت حمیده بود. در اینکه این بانوی بزرگ چه مأموریهایی در حوزه تحت نفوذ خویش انجام می داده، اطلاع درستی نداریم؛ همین قدر می دانیم که ایشان حقوق مالی مردم مدینه را قسمت می کرده اند. در منابع در این باره آمده است: «کَلَّمَ ارَادَ الْاِمَامُ الصَّادِقُ تَقْسِيمَ حَقُوقِ اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ اعْطَاهَا لَأُمِّهِ امْ فَرُوهُ وَ زَوْجَتَهُ حَمِيْدَةُ الْمَصْفَاةُ»؛ هرگاه امام صادق(ع) می خواست حقوق مالی مردم مدینه را پرداخت کند آن را به مادرش امّ فروه و همسرش حمیده مصفاة می داد.^۴

۵. اشتغال زنان

در زمینه اشتغال، رهبری بیان می دارند: «ما با بیکاری خانمها مخالفیم؛ اصلا زن باید کار کند. البته کار دو جور است؛ یکی کار داخل خانه و یکی کار بیرون خانه، هر دو کار است اگر کسی استعداد دارد در کارهای مربوط به بیرون منزل، باید انجام بدهد، خیلی هم خوب است. منتها یک شرط دارد، باید جوری باشد که این اشتغال - حتی در داخل خانه - به پیوند زن و شوهر لطمه ای نزند».^۵ همانطور که از ظاهر سخن برمی آید، ایشان برای کار خانگی ارزشی همسطح با کار بیرون از خانه قائلند و آن را گونه ای از اشتغال می دانند. البته ارزشمند شمردن کار خانه داری، به معنای مخالفت ایشان با اشتغال خارج از خانه نیست: «اشتغال چه از نوع اقتصادی باشد، چه از نوع سیاسی و اجتماعی و فعالیت های خیرخواهانه، خوب است. زن ها نصف جامعه اند و خیلی خوب است اگر ما بتوانیم

۱. کافی، ج ۱، ص ۴۷۶ و ۴۷۷؛ تنقیح المقال، ج ۳، قسم ۲، ص ۷۶؛ منتهی الامال، ج ۲، ص ۳۳۶.

۲. موسسه البلاغ - دارالتوحید، سیره رسول الله و اهل بیت(ع)، جزء ۲، ص ۳۲۷.

۳. منتهی الامال، ج ۲، ص ۳۳۵.

۴. تنقیح المقال، ج ۳، قسم ۲، ص ۷۶؛ اعلام النساء المؤمنات، ص ۳۱۱.

۵. خامنه ای، سید علی، هنر تقسیم کار، ۱۹ آبان ۱۳۸۶.

از این نیم جامعه در زمینه اینگونه مسائل استفاده کنیم»^۱. از نظر رهبر انقلاب، اشتغال زنان به شرط رعایت نکات زیر، خالی از اشکال است: ۱- حفظ خانواده و لطمه نخوردن روابط زناشویی ۲- توجه به خصوصیات زنانه در بحث اشتغال ۳- عدم خضوع زن در برابر مرد در محیط کار ۴- حفظ حریم‌ها. از نظر ایشان آنچه موجب رشد زن می‌شود صرفاً اشتغال بیرون از خانه نیست. مشاغلی همچون منشیگری، فروشنده‌گری، ماشین‌نویسی، مستخدمی و... چیزی به شأن زن اضافه نمی‌کند، بلکه فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، علمی و مذهبی است که زن را رشد می‌دهد اگر نه پست شمردن کار خانگی و در مقابل ارزشمند شمردن اشتغال بیرون از خانه به عنوان عامل رشد و ترقی زن، ریشه در تفکرات فمینیستی دارد.

در دیدگاه رهبری، مناسب‌ترین زمینه برای فعالیت اجتماعی زنان عرصه‌های علمی است. اگرچه در نظر ایشان، در حیطه کارهای اجرایی بعضی مشاغل مناسب زن نیست اما حضور زن در همه عرصه‌های علمی و رشته‌های گوناگون مفید است: «کارهای دانشگاهی و علمی از هر نوعش برای زن مناسب است. زن اگر بخواهد استاد شده، تعلیم و تدریس کند، کتاب بنویسد، کارهای فرهنگی بکند؛ در هر رشته‌ای که باشد فرق نمی‌کند؛ چه رشته علمی محض باشد، چه رشته‌های علوم انسانی، تجربی و دینی باشد، تفاوتی نمی‌کند»^۲. از نظر ایشان زنان باید به اندازه مردان اعتلای فکری و قدرت تحلیل پیدا کنند: «برترین زنان تاریخ کسانی هستند که از خودشان خرد، اراده، تصمیم درست و شخصیت انسانی نشان داده‌اند». زنان باید به خودباوری برسند و شخصیت واقعی‌شان را اظهار کنند. یعنی شخصیتی که تحمیلی یا تلقینی نیست بلکه حقیقتی است که زیر پوشش‌های گوناگون مخفی نگه داشته شده است. باید به زن فرصت داده بشود تا استعدادهای عظیمی را که در درونش به‌طور بالقوه وجود دارد، بالفعل کند. از آنجا که زنان نقش مربی را در خانواده بر عهده دارند تفکرشان بر تفکر مردان جامعه نیز موثر است و بدین ترتیب اصلاح زنان به اصلاح مردان و در نتیجه اصلاح جامعه منجر می‌شود: «اگر در کشوری زنان آن کشور بتوانند به این صفا، معنویت، رُقاء و تعالی فکری برسند، هیچ مشکلی در آن مملکت باقی نمی‌ماند، یعنی زن به طور محسوسی در مرد، تاثیر دارد. هم بر روی شوهرش، هم بر روی فرزندان‌ش تاثیرات تعیین‌کننده‌ای می‌تواند بگذارد. و لذا در واقع اصلاح جامعه با اصلاح زنان است»^۳.

۶. رشد زنان در همنشینی با عالمان

این بانوی بزرگوار مشهور به حمیده بربریه یاحمیده المصفاة و لقب او (لؤلؤ ه)، دختر صاعد بربری بود. گفته شده است که وی از اهالی اندلس و از زنان پاکیزه، متقی و مورد اطمینان بوده است.

وی از کنیزانی بود که امام باقر علیه السلام او را خرید و به فرزندش امام صادق (ع) بخشید و افتخار مادری امام هفتم را یافت.

امام صادق (ع) در شأن این بانوی بزرگوار فرمود:

^۱. خامنه‌ای، سید علی، مسئولیت‌های اجتماعی زنان، بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۴ دی ۱۳۹۰

^۲. خامنه‌ای، سید علی، دختر تمدن‌ساز، ۳ تیر ۱۳۹۹

^۳. خامنه‌ای، سید علی، مسئولیت‌های اجتماعی زنان، بیانات رهبر انقلاب در دیدار جمعی از بانوان اندیشمند و سخنان بانوان در این دیدار، ۱۸ مهر ۱۳۷۷

حمیده، نجمه متعلق به فرزندت موسی است. به زودی از او بهترین انسان روی زمین متولد می شود.

در پی این رؤیای صادق، حضرت حمیده، حضرت نجمه را به امام موسی(ع) بخشیده، به ایشان عرض کرد: «یا بنی! ان تکتّم جاریهٔ ما رأیت جاریهٔ قط افضل منها و لست اشک ان الله تعالی سیظهر نسلها ان کان لها نسل و قد وهبتها لک فاستوص خیرا بها»^۱

فرزندم، تکتّم جاریه ای (کنیزی) است که بافضیلت تر از او تاکنون ندیده ام. تردیدی ندارم که اگر نسلی داشته باشد، خداوند آن را ظاهر می سازد. او را به شما بخشیدم و درخواست خیر و نیکی نسبت به او دارم.^۲

نظر امام خمینی (ره) درباره نقش تربیتی زن

زن نقش بزرگی در اجتماع دارد، زن مظهر تحقق آمال بشر است. زن مربی انسان است. از دامن زن مرد به معراج می رود. زن یکتا موجودی است که می تواند از دامن خود، افرادی به جامعه تحویل دهد که از برکاتشان یک جامعه، بلکه جامعه ها به استقامت و ارزشهای والای انسانی کشیده شوند. نقش زن در جامعه بالاتر از نقش مرد است؛ برای این که زنان، بانوان، علاوه بر این که خودشان یک قشر فعال در همه ابعاد هستند، قشرهای فعال را در دامن خودشان تربیت می کنند.^۳

من در جامعه زنهای یک جور تحول عجیبی می بینم که بیشتر از تحولی است که در مردها پیدا شده.

این جانب به زنان پرافتخار ایران مباهات می کنم، که تحولی آن چنان در آنان پیدا شد، که نقش شیطانی بیش از پنجاه سال کوشش نقاشان خارجی و وابستگان بی شرافت آنان، از شعرای هرزه گرفته تا نویسندگان و دستگاههای تبلیغاتی مزدور را، نقش بر آب نمودند. زنان در عصر ما ثابت کردند که در مجاهده همدوش مردان، بلکه مقدم برآنانند.^۴

۹. همراهی همسران برای رشد علمی و فعالیت اجتماعی زنان

امام صادق ع خلیفه الله و پیشوای مسلمین در زمان خودشان هستند اما در نگاه عموم مردم، حتی کسانی که شیعه نیستند، سنی ها و فرق و مذاهب دیگر، خود به لحاظ علمی و جایگاه اجتماعی در رتبه ی بسیار بالایی در بین مردم قرار داشتند؛ ایشان شاگردان بسیاری را تربیت کردند، دانشمندانی در رشته های مختلف و فقیهانی که خود قدرت اجتهاد داشتند.

۱. عیون الاخبار (ع)، ج ۱، ص ۲۴.

۲. حمیده، بانوی پاک، مادر امام کاظم(ع)، مجله پیام زن اردیبهشت ۱۳۸۰، شماره ۱۱۰، ۲۰ فروردین ۱۳۹۷

۳. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۷

۴. همان

۹.۱. شخصیت علمی امام صادق (ع)

امام صادق (ع) در دوران خود، دانشگاهی بزرگ بنیان نهادند که در آن علوم مختلفی چون فقه، حدیث، کلام، تفسیر، طب، شیمی، نجوم و فلسفه تدریس می‌شد.^۱

امام صادق (ع) نه تنها در علوم دینی چون فقه، حدیث و تفسیر، بلکه در علوم طبیعی مانند شیمی، نجوم و پزشکی نیز صاحب نظر بودند. بسیاری از علمای اهل سنت نیز به مقام علمی ایشان اذعان کرده‌اند.^۲

ایشان به دلیل گستردگی دانش و عمق علمی، به «رئیس مذهب» شهرت یافتند و مکتب فقهی‌شان تأثیر عمیقی بر تاریخ فقه اسلامی گذاشت.^۳

امام صادق (ع) با بهره‌گیری از فضای نسبی باز سیاسی پس از سقوط بنی‌امیه و آغاز خلافت عباسی، نهضت علمی بزرگی را آغاز کردند که به نهادهایسازی مکتب شیعه انجامید.

۹.۲. تربیت شاگردان در فضای خفقان

با وجود نبود تربیون رسمی، منبر یا مسجد برای تبلیغ، امام صادق (ع) با جلسات علمی منظم و نظام‌مند، بیش از ۴ هزار شاگرد را تربیت کردند. این شاگردان در علوم مختلف تخصص داشتند و بسیاری از آنان آثار علمی خود را به نام امام ثبت کردند.^۴

از جمله شاگردان برجسته ایشان می‌توان به جابر بن حیان (پدر علم شیمی)، هشام بن حکم، زراره بن اعین، مؤمن طاق و هشام بن سالم اشاره کرد. بسیاری از این شاگردان، آموزه‌های امام را در قالب کتاب و رساله ثبت کردند که نشان از جهت‌گیری علمی و آموزشی دقیق آن حضرت دارد.^۵

امام صادق (ع) با روش‌های تربیتی خاص، از جمله گفت‌وگو، مناظره، تشویق به تفکر انتقادی و بهره‌گیری از مثال‌های عینی، شاگردان را به تفکر و پژوهش سوق می‌دادند. امام صادق (ع) با تبیین صحیح اسلام و تأسیس نهضت علمی، نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری تمدن اسلامی داشتند. ایشان با بهره‌گیری از فرصت سیاسی پس از سقوط بنی‌امیه، حلقه‌های علمی منظمی را پایه‌گذاری کردند.^۶

۱. دریاب نجفی، باقر، نقش امام صادق (ع) در شکل‌گیری شخصیت علمی شاگردان، مجله فرهنگ کوثر، تیر ۱۳۷۹، شماره ۴۰

۲. حسن، مبشر، بررسی شخصیت علمی و فرهنگی امام صادق (ع) در منابع اهل سنت، مجله «مطالعات فلسفی کلامی»

۳. خبرگزاری حوزه، امام صادق (ع)؛ پرچمدار احیای مکتب تشیع در دوران خفقان

۴. دریاب نجفی، باقر، نقش امام صادق (ع) در شکل‌گیری شخصیت علمی شاگردان، مجله فرهنگ کوثر، تیر ۱۳۷۹، شماره ۴۰

۵. جبرئیلی، محمدصفر — پیوندی، غلامرضا، شیعه به‌عنوان یک مکتب و مدرسه از زمان امام صادق (ع) نهاده شده/ تبیین صحیح اسلام از اقدامات علمی ایشان بود

۶. همان

۹.۳. نظر امام خمینی (ره) درباره حضور زنان در جامعه در مقابل ستمگران

زنان در عصر ما ثابت کردند که در مجاهده همدوش مردان، بلکه مقدم برآنانند. ما مفتخریم که بانوان و زنان، پیر و جوان و خرد و کلان، در صحنه های فرهنگی اقتصادی و نظامی حاضر، و همدوش مردان یا بهتر از آنان در راه تعالی و اعتلای اسلام و مقاصد قرآن کریم فعالیت دارند.^۱

من هر وقت بانوان محترم را می بینم که با عزم و اراده قاطع در راه هدف حاضریه تحمل همه طور زحمت، بلکه شهادت هستند مطمئن می شوم که این راه به پیروزی منتهی می شود. بانوان رهبر نهضت ما هستند. شما بانوان شجاع دوشادوش مردان پیروزی را برای اسلام بیمه کردید. شما خواهران در این نهضت سهم بسزایی داشتید.^۲

اگر این نهضت و انقلاب اسلامی هیچ نداشت جز این تحولی که در بانوان و در جوانان ما پیدا شد، این یک امری بود که کافی بود برای کشور ما. آسیب نخواهد دید ملتی که بانوانش در صف مقدم برای پیشبرد مقاصد اسلامی هست.^۳

چه افتخاری بالاتر از این که زنان بزرگوار ما در مقابل رژیم ستمکار سابق و پس از سرکوبی آن، در مقابل ابرقدرتها و وابستگان آنان، در صف اول، ایستادگی و مقاومتی از خود نشان دادند که در هیچ عصری چنین مقاومتی و چنین شجاعتی از مردان ثبت نشده است. در تربیت و تعلیم جامعه بزرگوار، بانوان پیشتاز باشند. اگر زنهای انسان ساز از ملتها گرفته بشود، ملتها به شکست و انحطاط خواهند رسید. صلاح و فساد یک جامعه، از صلاح و فساد زنان در آن جامعه سرچشمه می گیرد. شما مردان و زنان تاریخ، باید پایداری در راه کوبیدن ستمکاران و دفاع از حق را به جهانیان و نسلهای آینده ثابت کنید.^۴

۱۰. نتیجه

بررسی زندگی، شخصیت علمی و نقش اجتماعی بانو حمیده المصفاة نشان می دهد که این بانوی بزرگوار نمونه ای کامل از زن مسلمان در اندیشه اسلامی است؛ زنی که توانست علم، تقوا، مدیریت اجتماعی و نقش آفرینی خانوادگی را در کنار یکدیگر جمع کند. اعتماد ویژه امام صادق علیه السلام به او در امور علمی، تربیتی و اجتماعی، ارجاع زنان به وی برای فراگیری احکام، حضور نام او در میان وصیان امام و نقش تعیین کننده اش در تربیت نسل اهل بیت علیهم السلام، همگی بیانگر جایگاه رفیع او در تاریخ اسلام است. این الگو با دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی درباره شأن انسانی زن، ضرورت رشد علمی، حضور اجتماعی مسئولانه و نقش محوری زنان در اصلاح جامعه کاملاً هم خوان است. از این رو، حمیده المصفاة می تواند الگویی جامع و الهام بخش برای زنان معاصر باشد؛ الگویی که نشان می دهد زن مسلمان می تواند در عین پایبندی به ارزش های الهی، به مراتب عالی علمی، تربیتی و اجتماعی دست یابد و در ساخت تمدن اسلامی نقشی بنیادین ایفا کند.

۱. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۷

۲. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۸

۳. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۹

۴. همان

۱۱. منابع:

- [۱]. ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ص ۴۱۳.
- [۲]. الحسون، محمد، اعلام النساء المؤمنات، ص ۳۱۱.
- [۳]. پیشوایی، مهدی، سیره پیشوایان، ۱۴۰۲.
- [۴]. جبرئیلی، محمدصفر - پیوندی، غلامرضا، شیعه به عنوان یک مکتب و مدرسه از زمان امام صادق(ع) نهادینه شد... ابنا .
<https://fa.abna۲۴.com/news/۱۵۵۱۶۶۰>
- [۵]. حسن، مبشر، بررسی شخصیت علمی و فرهنگی امام صادق(ع) در منابع اهل سنت، مطالعات فلسفی کلامی، ۱۳۹۵.
- [۶]. حیدری، احمد، بزرگ زنان صدر اسلام، ص ۴۷.
- [۷]. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۷.
- [۸]. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۸.
- [۹]. خمینی، روح الله الموسوی، نقش زن در اجتماع، ص ۲۰۹.
- [۱۰]. خامنه‌ای، سید علی، هنر تقسیم کار، ۱۹ آبان ۱۳۸۶.
- [۱۱]. خامنه‌ای، سید علی، مسئولیت‌های اجتماعی زنان، ۱۴ دی ۱۳۹۰.
- [۱۲]. خامنه‌ای، سید علی، مسئولیت‌های اجتماعی زنان، ۱۸ مهر ۱۳۷۷.
- [۱۳]. خامنه‌ای، سید علی، دختر تمدن‌ساز، ۳ تیر ۱۳۹۹.
- [۱۴]. دریاب نجفی، باقر، نقش امام صادق(ع) در شکل‌گیری شخصیت علمی شاگردان، فرهنگ کوثر، شماره ۴۰، ۱۳۷۹.
- [۱۵]. نوری، دارالسلام، ج ۱، ص ۲۰۴.
- [۱۶]. مسعودی، اثبات الوصیه، ص ۱۸۹.
- [۱۷]. اعلام النساء المؤمنات، ص ۳۱۱.
- [۱]. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۷۷.
- [۱۸]. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۷۶-۴۷۷.
- [۱۹]. تنقیح المقال، ج ۳، قسم ۲، ص ۷۶.
- [۲۰]. حیاة الامام موسی بن جعفر(ع)، ج ۱، ص ۴۲.

- [۲۱]. حمیده، بانوی پاک، مادر امام کاظم(ع)، پیام زن، شماره ۱۱۰، ۱۳۸۰.
- [۲۲]. خبرگزاری حوزه، امام صادق(ع)؛ پرچمدار احیای مکتب تشیع در دوران خفقان،
<https://www.hawzahnews.com/news/۱۲۵۱۲۰۳>
- [۲۳]. دارالتوحید - موسسه البلاغ، سیره رسول الله و اهل بیت(ع)، جزء ۲، ص ۳۲۷.
- [۲۴]. زن در توسعه و سعادت، جایگاه و نقش زن در جامعه اسلامی از دیدگاه رهبر انقلاب، ۱۳۹۴.
- [۲۵]. عیون الاخبار الرضا(ع)، ج ۱، ص ۲۴.
- [۲۶]. عیون الاخبار الرضا(ع)، جزء ۱، ص ۲۴.
- [۲۷]. منتهی الآمال، ج ۲، ص ۳۳۵.
- [۲۸]. منتهی الآمال، ج ۲، ص ۳۳۷.